

Parashat Ki Tavo כִּי־תָבוֹא Wanneer je komt. D'varim (Deutr) 26:1-29:8

Samaritanen en wat je niet wist over hen.

In de parasha van deze week, Ki Tavo, lezen we over het gebod dat wanneer de Israëlieten het Heilige Land binnentrokken, ze eerst een stop moesten maken op twee speciale bergen: Mount Gerizim en Mount Eval D'varim (Deutr) 27:12-13. De stammen van Israël moesten zich verdelen over de twee bergen; zes van hen zouden zich vestigen op Mount Gerizim en zes op Mount Eval. Vervolgens zou er een reeks zegeningen worden verkondigd vanaf de top van Mount Gerizim, en een reeks vervloekingen vanaf de top van Mount Eval. De mensen zouden antwoorden met "amen!" om hun overeenkomst aan te geven. Dit zou dienen als een laatste herinnering aan hun verbond met HaShem voordat ze zich vestigen in het hun toegewezen land en ze vervolgens verder konden gaan met hun nieuwe leven.

Vandaag de dag wordt die berg van zegen, Mount Gerizim, nog steeds vereerd door de laatste gemeenschap van Samaritanen ter wereld, die minder dan 1000 mensen telt. Ongeveer de helft van hen woont in de Israëlietische stad Holon, en de andere helft woont rond Mount Gerizim zelf, in het dorp Kiryat Luza, ooit onderdeel van de Bijbelse plaats Shechem en momenteel de Palestijnse stad Nablus (een Arabische verbastering van de Romeinse titel Neapolis). Voor de Samaritanen is Mount Gerizim de heiligste plaats op aarde. Ze geloven dat dit de ware locatie van de Heilige Tempel zou zijn. Ze geloven dat dit de plek is waar Abraham Isaak vastbond tijdens de Akedah. Ze geloven dat dit de berg is waarop de Mishkan voor het eerst rustte, en waar oorspronkelijk offers aan HaShem werden gebracht. Met andere woorden, Gerizim is voor de Samaritaanse gemeenschap het "Jeruzalem". Wie zijn de Samaritanen precies?

Toen het Joodse volk tweeënhalve duizend jaar geleden terugkeerde van de Babylonische ballingschap naar het Heilige Land, werden ze in Samaria opgewacht door een groep mensen die ze niet herkenden. Deze mensen beweerden afstammelingen te zijn van de stammen Efraïm en Manasse die altijd in het gebied hadden gewoond. De Joodse terugkerenden beweerden dat dit onmogelijk was, want het noordelijke koninkrijk Israël dat de stamlanden Efraïm en Manasse omvatte, was twee eeuwen eerder door de Assyriërs verpletterd, gevolgd door de Babylonische verovering die in de vorige eeuw resulteerde in de ballingschap van bijna iedereen uit de landen. De Joodse leiders keken naar de Tenach (II Koningen 17:23-29) en vonden hun antwoord: Zo werden de Israëlieten uit hun land naar Assyrië gedeporteerd, zoals dat nog steeds het geval is. De koning van Assyrië bracht [mensen] uit Babel, Kutha, Avva, Hamath en Sefarvaim, en hij vestigde hen in de steden van Samaria in plaats van de Israëlieten; zij namen bezit van Samaria en woonden in zijn steden.

Toen zij zich daar voor het eerst vestigden, aanbaden zij HaShem niet; daarom zond HaShem leeuwen die sommigen van hen doodden. Zij zeiden tot de koning van Assyrië: "De volken die u hebt weggevoerd en opnieuw in de steden van Samaria hebt gevestigd, kennen de regels van de God van het land niet; daarom liet Hij leeuwen los tegen hen die hen doden, want zij kennen de regels van de God van het land niet."

De koning van Assyrië gaf vervolgens het bevel: 'Stuur daarheen dan een van de priesters die u hebt weggevoerd; laat hem daarheen gaan en daar wonen, en laat hij hun de gebruiken van de God van het land leren.' Zo kwam er dus een van de priesters die zij uit Samaria hadden verbannen, en hij vestigde zich in Bethel; en zo leerde hij hun hoe zij HaShem moesten aanbidden...

De Tenach vertelt hoe toen de oorspronkelijke Israëlieten uit Samaria werden verbannen, de Assyriërs het gebied hadden gekoloniseerd door het te koloniseren met hun eigen volkeren uit Babylon, Kutha en andere plaatsen. Hierdoor zouden de Samaritanen bij de Joden bekend komen te staan als de Kutim, en zo worden ze ook genoemd in de rabbijnse literatuur. Zoals verwacht waren deze nieuwe kolonisten afgodendienaars die hun oude religies beoefenden. De Torah vertelt ons dat het Heilige Land dergelijke zonden niet tolereert en iedereen die in het land woont en dat doet, zal "uitspuwen" Vayikra (Lev) 18. HaShem stuurde inderdaad de leeuwen naar deze nieuwe afgodendienaars. Ze klaagden bij de koning van Assyrië dat dit kolonisatieproject niet zou werken, omdat deze God van het land hen niet tolereerde. De koning stuurde wijselijk een van de legitieme kohanim die verbannen was om terug te komen en het volk de Torah te leren. Dat deed hij, en de leeuwen gaven toe. De kolonisten bleven en bouwden nieuwe steden, totdat de ballingen zo'n 70 jaar later terugkeerden.

Waren zij nu Joden of niet-Joden?

De terugkerende Joodse leiders wisten niet wat ze van deze nieuwe Samaritanen moesten maken. Ze noemden zichzelf Shamerim, "bewakers" of "bewaarders" van het land, en beweerden blijkbaar dat ze er altijd al waren geweest. (In het moderne Hebreeuws worden ze enigszins onnauwkeurig Shomronim genoemd, letterlijk "Samariërs"). Ze leken zich grotendeels aan de Torah wet te houden. Ze aanbaden HaShem echter op de berg Gerizim, en niet op de berg Moria in Jeruzalem. De Torah verbiedt het brengen van offers aan HEM ergens buiten de door HEM gekozen plaats, zoals meerdere keren werd herhaald, waaronder aan het begin van de parasha van deze week. Het staat ook in D'varim (Deutr) 12:5, waar de Ba'al haTurim opmerkt dat de woorden el hamakom, "naar de plaats" die HaShem kiest, in atbash worden omgezet naar een waarde van 614, precies gelijk aan "dit is Jeruzalem" (זהו ירושלים)! Natuurlijk hebben we geen gematria nodig om te bewijzen dat Jeruzalem de heilige berg van HaShem is.

Voor de teruggekeerde Joden was het duidelijk dat iedereen die de heiligheid van Jeruzalem ontkende, eeuwen van Joodse geschiedenis uitwiste en de hele Tenach tegensprak, waarin Jeruzalem honderden keren wordt genoemd. De Samaritanen kenden de Tenach niet; ze kenden alleen de wet van Mozes. (Die kohanim die door de Assyrische koning was gestuurd, had immers alleen de opdracht gekregen om hen de wet van het land te leren, en niets anders.) Tot op de dag van vandaag beschouwen Samaritanen alleen de Chumash als zijnde goddelijk en verwerpen ze de rest van de Tenach volledig! Ze betwisten de hele Bijbelse geschiedenis die we hebben en zeggen dat de kohanim Eli (die de profeet Samuel opvoedde, die de eerste koningen van Israël zou zalven) een bedrieger was die het priesterschap had overgenomen. Ze beweren dat hij in Silo een replica bouwde van de oorspronkelijke Mishkan die op de berg Gerizim stond, met ook een valse Ark van het Verbond. Ze zijn het dus oneens met het hele historische verslag na de tijd van Eli. (Het is opmerkelijk dat de Samaritanen, door zowel 'Nakh als Jeruzalem te verwerpen, niet alleen in conflict zijn met de Joden, maar ook met christenen en moslims.) Het is dan ook niet verrassend dat de Samaritanen niet omarmd konden worden door de Joden uit het tijdperk van de Tweede Tempel. Dit waren echt onverzoenlijke verschillen. Toch hielden de Samaritanen zich wel aan de wetten van de Torah, waardoor hun status onduidelijk is. De Talmud

noemt de Samaritanen (Kutim) talloze keren en stelt over het algemeen dat als het gaat om de mitzvot die ze wel naleven, ze die goed naleven en vertrouwd kunnen worden (Gittin 10a). Het is dan ook interessant dat er een weinig bekend kort Talmudisch traktaat genaamd is Kutim, dat geheel gewijd is aan de Samaritanen. Het begint met de leer dat "De Samaritanen in sommige van hun manieren lijken op de heidenen maar in de meerderheid lijken ze op Israël." (Het is het vermelden waard dat de Samaritanen zichzelf niet "Yehudim" noemen, maar ze noemen zichzelf wel "Bnei Israel".)

We leren uit dit traktaat ook dat we niet mogen trouwen met Samaritanen, maar we mogen wel vrij met hen omgaan en vriendschap met hen sluiten. Joodse vrouwen mogen niet als vroedvrouwen voor Samaritaanse vrouwen dienen, maar we mogen hun kinderen besnijden en zelfs hun mohels de onze laten besnijden! We mogen geen dieren aan hen verkopen die ze kunnen gebruiken om een offer mee te brengen op hun berg, maar we kunnen erop vertrouwen dat ze als koosjere getuigen zullen dienen voor zaken als echtscheiding. Hun verarmde mensen mogen van onze leket, shich'cha en pe'ah ("nageslacht", "vergeten schoven" en "hoeken") nemen, en de onze mag van de hunne nemen.

Wij mogen hun vlees eten omdat hun shechitah koosjer is, maar we vermoeden dat ze ons aas verkopen, dus moeten we alleen Samaritaans vlees eten dat zij zelf eten. Hun kaas is koosjer, net als hun wijn, op voorwaarde dat de fles verzegeld is. Samaritanen hebben volledige wettelijke rechten in het burgerlijk recht en het onrechtmatige daadrecht, en verschillen in dit opzicht niet van een Jood.

Het gehele traktaat besluit met de suggestie dat de Samaritanen oorspronkelijk rechtvaardige bekeerlingen waren, maar dat ze in de loop van de tijd in de war zijn geraakt en dat we hun afkomst niet kunnen vertrouwen. Uiteindelijk kunnen ze als volledig Joods worden beschouwd en de Joodse gemeenschap binnentreden op twee voorwaarden: 1) Als ze de berg Gerizim afzweren en Jeruzalem erkennen; 2) en terwijl ze 'Nakh afwijzen, zouden ze op zijn minst moeten accepteren dat er op een dag een opstanding van de doden zal zijn. Sindsdien hebben Samaritanen inderdaad de opstanding van de doden geaccepteerd als een fundamenteel geloof (gebaseerd op het vers in Ha'azinu dat HaShem "ter dood brengt en doet herleven", D'varim (Deutr 32:39.

Elders leert de Talmud (Berakhot 47b) dat een Samaritaan deel kan uitmaken van een zimun (Zimun is het mishna-Hebreeuwse woord voor uitnodiging.) van drie mensen die samen birkat hamazon reciteren. Nog verbazingwekkender is het dat de Talmud hier ook zegt dat een onwetende Jood (am aretz) geen deel mag uitmaken van een zimun! Dus in sommige opzichten is een Samaritaan meer koosjer dan een seculiere Jood! Een ander intrigerend detail staat in Sukkah 8b, waarin staat dat Samaritaanse sukkot koosjer zijn (zolang ze een goede s'chach hebben). Dit is moeilijk te begrijpen, omdat Samaritanen tegenwoordig hun sukkot in hun huizen bouwen en in plaats van s'chach echte vruchten (inclusief etrogim) gebruiken als een "dak". Het is goed mogelijk dat de Samaritanen in de Talmudische tijd hun sukkot meer bouwden zoals de Joden dat doen daarom waren ze toen koosjer en dat ze na verloop van tijd overgingen op de huidige stijl van binnen in de huizen met fruitdaken. (Samaritanen zelf geven ook toe dat ze hun sukkot moesten verbergen vanwege de Byzantijnse vervolging.)

De barmhartige Samaritaan

Misschien wel het bekendste verhaal over de Samaritanen komt uit de tijd van Alexander de Grote. De Midrash en Talmud (Yoma 69a) beschrijven hoe terwijl Alexander met zijn legers Jeruzalem naderde,

de Samaritanen gezanten stuurden en hem ervan overtuigden dat de Joden zijn vijanden waren en dat hij hun Tempel in Jeruzalem moest vernietigen (of de Samaritanen de Tempel in Jeruzalem moest laten vernietigen). Shimon Ha-Tzadik, de kohen gadol in die tijd, trok zijn priesterlijke gewaden aan en ging naar buiten om Alexander te begroeten. Blijkbaar herkende Alexander het gezicht van Shimon Ha-Tzadik van visioenen die hij al eerder had gehad. En gaf zijn gezicht de doorslag en daarmee de eer hem te hebben geholpen in de strijd. Uiteindelijk was het dan ook de Samaritaanse tempel op de berg Gerizim die werd vernietigd, en Alexander spaarde Jeruzalem.

Josephus geeft een alternatief verslag waarin de kohen gadol destijds eigenlijk Yadua Ha-Kohen was, niet Shimon Ha-Tzadik. Hij begint met de bevestiging dat de Samaritanen in feite Kutim zijn die daar door de Assyrische koning werden gevestigd. (Antiquities of the Jews, Boek 11, 7:2) Een Samaritaanse leider genaamd Sanballat (misschien verwant aan de Sanballat die in het tweede hoofdstuk van Nehemia wordt genoemd) besloot dat hij misschien een verbintenis tussen Joden en Samaritanen kon bewerkstelligen en huwde zijn dochter uit aan een machtige kohen genaamd Menashe, de broer van Yadua. Yadua en Menashe vochten om de macht over het hogepriesterschap. Toen Yadua won en de kohen gadol werd, werd Menashe door Sanballat overtuigd dat hij zijn eigen tempel op de berg Gerizim kon beginnen. Sanballat kreeg toestemming van Alexander en zo werd de Samaritaanse tempel gebouwd.

We weten inmiddels uit historische bronnen dat de Samaritaanse tempel ongeveer twee eeuwen bleef bestaan en uiteindelijk werd verwoest door, misschien verrassend genoeg de Makkabeëën! Ook Josephus bevestigt dat de Samaritaanse tempel werd verwoest door Johannes Hyrcanus, zoon van Shimon, broer van Judas Makkabeüs. (Johannes Hyrcanus is waarschijnlijk dezelfde persoon als de Jochanan Kohen Gadol van de Talmud.) Het is niet duidelijk waarom Johannes Hyrcanus dat deed. Het is zeer goed mogelijk dat de Samaritanen zich met de Hellenisten verbonden tegen de Joden. Josephus beweert zelfs dat ze hun tempel lieten helleniseren en aan Zeus wijden (12, 5:5). Het tweede boek van de Makkabeëën (6:1-2) zegt ondertussen eenvoudigweg dat de Grieken de Samaritaanse tempel net als de tempel in Jeruzalem ontheiligden.

En wat te denken van de inmiddels gangbare term “Barmhartige Samaritaan”? Deze komt uit het christelijke Nieuwe Testament (Lucas 10), waarin een gelijkenis wordt verteld over een persoon die door dieven werd lastiggevallen en bloedend bijna dood, op de grond werd achtergelaten. Een kohen liep langs en hielp hem niet, vermoedelijk omdat hij niet wilde dat de man in zijn handen zou sterven en hem onrein zou maken, of misschien omdat hij dacht dat de persoon niet Joods was, of het gewoon niet kon schelen. Toen liep er een Leviet langs en ook hij hielp de man niet. Uiteindelijk was het een “barmhartige Samaritaan” die hem redde. Het Nieuwe Testament gebruikt dit als een pennenstrijd tegen Joden, die zogenaamd te veel bezig zijn met de letter van de wet en niet met de geest van de wet. Die misschien veel verstand hebben maar niet genoeg hart, of die gewoon niet om anderen geven. Daarintegen was de Samaritaan een goed persoon die de stervende man wel hielp. Het is dan ook totaal overbodig om te zeggen dat het verhaal helemaal niet waar is; De Torah maakt het heel duidelijk dat men niet passief mag toekijken terwijl het bloed van een ander wordt vergoten Vayikra (Lev) 19:16. Bovendien vereist de Joodse wet dat men ingrijpt en helpt het leven van een ander te redden, zelfs als dat betekent dat men de Shabbat of andere regels overtreedt.

Hoewel Samaritanen oorspronkelijk niet in een messias geloofden (omdat ze 'Nakh verwierpen), hadden ze wel een paar messiasachtige figuren in hun geschiedenis. De eerste wordt genoemd door Josephus (Antiquities, Boek 18, 4:1-2), die spreekt over een Samaritaanse opstand tegen Pontius Pilatus (ja, dezelfde Pilatus die een persoon Jezus zou hebben gekruisigd). Pilatus doodde de Samaritaanse messias en werd later naar Rome ontboden om zijn daden uit te leggen. Interessant genoeg maakt Josephus geen enkele melding van deze Jezus, wat erg vreemd is gezien het feit dat het voor christenen een sleutelfiguur is, maar daartegen zegt hij wel dat Pilatus een messiaanse pretendent doodde, echter spreekt hij hier wel over de Samaritaanse. De tweede Samaritaanse bevrijdingsfiguur was Julianus ben Sabar, die in 529 een opstand leidde tegen het Byzantijnse Rijk en een kortstondige onafhankelijke Samaritaanse staat had. (De betrekkingen tussen de Samaritanen en de Byzantijnen waren dramatisch verslechterd toen de laatsten in 475 na Chr. een kerk bouwden op de berg Gerizim.) De opstand van Ben Sabar werd neergeslagen door keizer Justinianus I, die ook de Samaritaanse religie verbood. (Dat was waarschijnlijk ook de reden dat de sukkah naar binnen verhuisde.)

De Samaritaanse gemeenschap slonk door vervolgingen en gedwongen bekeringen tot het christendom en de islam. Tegen het einde van de 19e eeuw waren er nog maar zo'n 100 Samaritanen over. Ironisch genoeg was het de massale terugkeer van het Joodse volk naar het gebied, dit keer plaatsvond aan het begin van de 20e eeuw, die de Samaritanen redde en hen in staat stelde om te herstellen. Toen Jordanië Samaria overnam na de Israëlische Onafhankelijkheidsoorlog, redde de tweede president van Israël, Yizhak Ben-Zvi, een groep van hen door hen te hervestigen in Holon. (Ben-Zvi was vooral geïnteresseerd in de Samaritanen en betoogde dat ongeveer tweederde van alle Palestijnse Arabieren in Samaria afstammelingen zijn van Samaritanen die gedwongen tot de islam waren bekeerd.) Na de bevrijding van de regio tijdens de Zesdaagse Oorlog, kwamen de Samaritanen onder bescherming van het IDF.

Tegenwoordig genieten deze Samaritanen zowel het Israëlische als het Palestijnse Autoriteitsburgerschap. Hun aantal echter bedraagt slechts ongeveer 874 individuen. Inteelt binnen deze kleine genenpoel heeft genetische aandoeningen tot een zeer ernstig probleem gemaakt. Bekering tot Samaritanisme is echter geen optie en gemengde huwelijken zijn over het algemeen ook verboden. Steeds meer Samaritanen bekeren zich tot het Jodendom en trouwen met Joodse families. Onder deze omstandigheden is het dan ook niet duidelijk of de Samaritaanse gemeenschap nog veel langer zal overleven. Er zijn zelfs plannen om een museum over Samaritanisme te bouwen om de belangstelling te bevorderen. Toch is het zo dat deze religie zoals zovelen ook niet meer zal worden dan een half herinnerde gelijkenis.

Jaäcov Noorland talmid van Rabbi J. de Leeuwe.